

TRANSLATION STUDIES. ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 81'33

<https://doi.org/10.31548/philolog2021.03.046>

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕЛЕКТРОННИХ СЛОВНИКІВ

О. Ю. БАЛАЛАЄВА, кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: olena.balalaeva@gmail.com<https://orcid.org/0000-0002-2675-5554>

Анотація. *Мета статті – проаналізувати функціональні особливості електронних словників, з'ясувати їхні переваги та недоліки порівняно з паперовими. Висвітлено різні підходи до визначення диференційних ознак електронних лексикографічних ресурсів, виявлено їх позитивні та негативні риси. З'ясовано, що в сучасній лексикографії еволюціонує трактування поняття електронного словника від цифрової копії паперового видання до складної та гнучкої інтерактивної системи з потужним арсеналом функцій, багаторівневого депозитарію тезаурусного типу, що за способами систематизації та зберігання інформації наближається до ментального лексикона людини. Принципову відмінність електронного словника від паперового науковці вбачають не так у цифровому носії чи мові розмітки документа, як в новій манері лексикографічної інтерпретації мовної семантики, що залучає користувача до віртуальної лексикографії в інший спосіб. Визначено, що до основних переваг електронних словників дослідники відносять великий обсяг, нелінійну структуру, інтегрований опис одиниць, наявність мультимедійних об'єктів (графічні зображення, аудіо, відео, анімація), інтерактивність, можливість маніпуляції з елементами контенту, коригування, формування власного контенту користувача, а також гнучкість, динамічність, відкритість, швидку навігацію та розширені можливості повнотекстового пошуку за різними критеріями. Програми електронних словників дозволяють налаштовувати інтерфейс, який може бути інтегрований з іншими застосунками: текстовими редакторами, накопичувачами перекладів, настільними видавничими системами, що суттєво прискорює опрацювання інформації. З-поміж негативних рис електронних словників науковці зазначають неможливість застосування без цифрового пристрою, програмного забезпечення або доступу до мережі, недружній інтерфейс, додаткове навантаження на зір, збільшення обсягу інформації без належного редагування, ненадійність джерел, неналежну якість машинного перекладу, окремі технічні та психологічні аспекти використання.*

Ключові слова: електронний словник, паперовий словник, переваги, недоліки, особливості.

Актуальність. Сучасні науковці, досліджуючи еволюцію лексикографії від словника-книги до мультимедійних баз даних, звертають увагу на розширені можливості електронних лексикографічних джерел, що наближають їх до депозитаріїв інформації тезаурусного типу, подібних до зберігання інформації про слова в ментальному лексиконі людини. Сьогодні електронний словник – це гнучка інтерактивна система, яка забезпечує доступ до різної інформації, що виходить далеко за межі суто лінгвістичних знань. На часі є дослідження таких систем у різних аспектах – лексикографічному, лінгводидактичному, технологічному та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Переваги електронних словників висвітлено у працях Л. Беляєвої, Я. Капранова, Є. Карпіловської, М. Ковязіної, Л. Колодзяжної, І. Кудашева, Є. Купріянова, О. Рублевої, І. Саженина, Н. Сивакової, В. Селегея,

В. Широкова, А. Шляхової, О. Чепик, Г. Чумаріної та ін. Проте із розвитком комп'ютерної лексикографії розширюються та удосконалюються функції електронних словників, що потребує їх нового аналізу.

Мета статті – проаналізувати функціональні особливості електронних словників, з'ясувати їхні переваги та недоліки порівняно з паперовими. Застосовано **методи** аналізу наукових джерел, порівняння, узагальнення та систематизації.

Результати. У сучасній лексикографії поширеним є підхід до опису словника як абстрактного мовно-інформаційного об'єкта, що має визначальні риси у формі певної низки системно-структурних ознак. В. Широков та ін. зауважують, що «поняття “словник” розширюється у напрямі позначення систематизованої сукупності знань про певну проблему і набуває цілком визначених конотацій до когнітологічних структур типу моделей знань» [4, с. 12].

© О. Ю. Балалаєва

Із розвитком комп'ютерної лексикографії словникарство отримало нові теоретичні та практичні вектори досліджень. Побуває думка, що електронний словник – це аналог паперового у цифровому форматі. Проте багато дослідників вбачає різницю між електронним і паперовим словниками не лише в носії інформації [1, с. 29]. Так, В. Селегей вважає що електронний словник є особливим лексикографічним об'єктом, в якому може бути зреалізовано багато продуктивних ідей, не затребуваних із різних причин у паперових словниках. А Я. Перванов зауважує, що тривале протиставлення понять *паперовий* – *електронний* словник, затіняє той факт, що текст і носій є непов'язаними сутностями, а принципову відмінність електронного словника від паперового вбачає не так в електронній розмітці, як в новій манері лексикографічної інтерпретації мовної семантики, що залучає користувача до віртуальної лексикографії зовсім в інший спосіб [5].

На думку Л. Беляєвої, електронні словники суттєво відрізняються від традиційних, по-перше, способом зберігання, по-друге, суворою формалізованістю запису інформації. Фундаментальні «паперові» словники застарівають, адже не передбачають динаміки, а для програмних продуктів характерними є часта зміна версій, наявність постійного зворотного зв'язку з користувачами, динамічність, актуальність, відкритість [2, с. 73]. Ба більше, електронні словники, на відміну від традиційних, поєднують великий обсяг інформації зі зручністю використання завдяки автоматизації механізмів пошуку.

Основні переваги електронного словника порівняно з паперовим полягають у значному прискоренні процесу пошуку слів і словосполучень, а також перекладних значень у розгорнутій словниковій статті; різних можливостях перегляду вмісту словникової статті та максимальній локалізації потрібної інформації; можливості швидкої підстановки перекладних еквівалентів у текстові файли, копіювання; відносній гарантії того, що завдяки частим оновленням словник відповідає сучасному стану мови і можливості оперативного внесення доповнень до словника.

Н. Форгет стверджує, що електронні словники відрізняються від паперових словників за такими факторами, як використання, презентація, можливості пошуку, технічні аспекти та характер контенту. Автор звертає увагу на використання в гіпертексту та гнучкість пошуку в електронних словниках [9].

За цими параметрами детально розглянула електронні словники і Г. Чумаріна та дійшла таких висновків:

1. Використання: функції запам'ятовування та гіпертекст дозволяють користувачам швидко і легко повертатися до зроблених раніше входів, звертатися до посилань, консультиватися з різноманітною інформацією.

2. Презентація: консультивання оптимізовано завдяки продуманій презентації, візуалізації різних типів інформації, мультимедійні елементи тощо.

3. Можливості пошуку: електронні словники пропонують більшу гнучкість у консультиванні завдяки різним типам пошуку.

4. Технічні аспекти: функції виносок дозволяють робити нотатки або коментарі щодо контексту перекладу, нового значення, терміна або конотації.

5. Зміст: на думку дослідниці, не відрізняється від паперових [6, с. 256].

І. Саженин до характеристик електронних лексикографічних ресурсів відносить більший обсяг лексикографічних даних, інтегрований опис лексичної одиниці, можливість маніпуляції з елементами контенту: коригування, формування власного контенту користувача та створення системи складних запитів. На аналогічних аспектах зупиняється і О. Рублева, яка вважає перевагами електронних словників великий обсяг, швидкість і зручність пошуку інформації, можливості звукової чи графічної ілюстрації слова, відкриття різних значень слова, оновлення та розширення відомостей про нього, інтерактивність.

А. Шляхова вважає характерними ознаками електронних словників: гнучкість (комплекс прийомів, що спрощують форму запиту для пошуку; зручність і легкість, з якою користувач може звертатися до словника та швидко отримувати необхідну інформацію), зворотність (зміна вхідної й вихідної мови), динамічність (поповнення, корекція, вилучення застарілих даних), множинність (багатомовність), об'ємність (можливість укладання великої кількості словникових одиниць). До додаткових можливостей дослідниця відносить використання мультимедійних засобів (аудіо- та відеоінформації, анімації, ігор тощо) [7, с. 182].

І. Кудашев також відзначає можливість електронних словників містити не лише текст і графіку, а й тривимірні зображення, анімацію, аудіо, відео та інші види мультимедіа, що дозволяє активізувати роботу органів чуттів і задіяти механізми образного сприйняття інформації. Електронні видання надають можливість нелінійного подання матеріалу, а порядок розташування словникових статей може змінюватися відповідно до бажань користувача. Програми електронних словників дозволяють також налаштовувати інтерфейс, він може бути також інтегрований з іншими застосунками: текстовими редакторами,

«накопичувачами перекладів» (translation memory systems), настільними видавничими системами, що суттєво прискорює обмін інформацією та її опрацювання. Якщо розумна межа обсягу тлумачного паперового словника становить близько 500-600 тис. словникових статей, то для багатомовного словника ця цифра є ще меншою. Практична межа кількості інформаційних категорій в паперовому словнику становить близько десяти-п'ятнадцяти параметрів, а значна місткість електронних носіїв дозволяє відмовитися від жорсткої економії словникового простору [3, с. 156-157].

Електронні словники мають значно ширші можливості щодо пошуку інформації. Якщо в паперових словниках вхід, як правило, можливий тільки через форму одиниць словника або ще через кілька параметрів (за наявності додаткових покажчиків), то в електронних словниках з'являється можливість відбирати статті за будь-яким критерієм та їх комбінаціями. На думку В. Пастора та А. Альцини, з усіх відмінностей електронних і паперових словників, основна полягає в тому, в який спосіб користувач отримує доступ до інформації. Можливості пошуку в паперових словниках обмежені упорядкуванням контенту лексикографом. Електронні словники мають досконаліші методи пошуку, як-от: пошук аналогічний алфавітному пошуку в паперових словника; допоміжний пошук, в якому словник пропонує слова, у разі неправильного введення користувачем; розширений пошук; пошук із символами підстановки, шаблонами і фільтрами, що дозволяє поєднувати пошукові слова з операторами та здійснювати пошук орфографічних варіантів із символами підстановки; пошук споріднених слів; пошук за анаграмами, абрєвіатурами та позначками; вдосконалений пошук тощо [10, с. 5].

Висновки. Отже, більшість дослідників принципними позитивними відмінностями електронних словників вважають великий обсяг, нелінійну структуру, розширені можливості пошуку, інтегрований опис

Список використаних джерел

1. Балалаєва О. Ю. Аналіз сутності поняття «електронний навчальний словник». Проблеми сучасного підручника. 2014. Вип. 14. С. 26–33.
2. Беяєва Л. Н. Потенціал автоматизованої лексикографії і прикладна лінгвістика. *Известия РГПУ ім. А.И. Герцена*. 2010. № 134. С. 70-79.
3. Кудашев І. С. Проектирование переводческих словарей специальной лексики. Helsinki: HU Print, 2007. 443 с.
4. Лінгвістично-інформаційні студії: Праці Українського мовно-інформаційного

одиниць, наявність мультимедійних об'єктів, інтерактивність, можливість маніпуляції з елементами контенту, гнучкість, динамічність, відкритість.

Водночас дослідники відзначають і певні негативні риси електронних словників порівняно з паперовими. Зокрема, на думку І. Кудашева, важливою відмінністю електронних словників є те, що інформація з них не можна бути зчитана без відповідного пристрою та інтерфейсу. Для того, щоб користувач міг працювати з електронним словником, він повинен мати доступ до пристрою, який має бути справним і підключеним, а користувач повинен вміти поводитися з цим пристроєм і відповідним програмним забезпеченням [3, с. 155-159]. Варто враховувати також відмінності в платформах, моніторах, операційних системах, програмному забезпеченні; можуть виникнути проблеми сумісності – як в синхронії, так і в перспективі. На практиці багато електронних словників не оновлюють, не зважаючи на наявність відповідних технічних можливостей. Підтримування електронного словника вимагає чимало зусиль, а витрати на оновлення іноді можна порівняти з витратами на укладання нового словника. Існують також деякі психологічні аспекти, які можуть вплинути на вибір носія. Так, паперові словники є реальними фізичними об'єктами, тому сприймаються як довговічніші, солідніші, надійніші. Часто збільшення обсягу інформації в електронному словнику здійснюється не на користь її якості, дані розміщують без належного редагування, використовують ненадійні анонімні джерела, трапляються помилки машинного перекладу.

Проте електронні словники є реалією сьогодення, вони є популярними серед широкого загалу завдяки доступності, простоті у використанні та швидкості перекладу, а їх дослідження в теоретичному і практичному аспектах становить перспективний напрям у сучасній лексикографії.

фонду НАН України : у 5 т. Т. 3 : Тлумачна лексикографія / В. А. Широков та ін. Київ : Український мовно-інформаційний фонд НАНУ, 2018. 276 с.

5. Перванов Я. А. Заметки по электронной лексикографии. 2011. URL: <http://arxiv.org/ftp/arxiv/papers/1107/1107.1753.pdf> (дата звернення 08.10.2020).

6. Чумарина Г. Р. Сравнительная характеристика электронных и бумажных словарей в функциональном аспекте. *Вестник Чувашского университета*. 2009. № 4. С. 265–270.

7. Шляхова А. В. Электронный словарь

и его специфика. *Вестник ТГУ*. Тюмень, 2008. № 1. С. 181–185.

8. Balalaieva O. Structural and organizational procedural characteristics of electronic educational resources design. *Information Technologies and Learning Tools*. 2016. Vol. 54, no 4, P. 108-118.

9. Forget N. Les dictionnaires électroniques dans l'optique de la traduction. Ottawa: University of Ottawa. 1999. 136 p.

10. Pastor V., Alcina A. Search techniques in electronic dictionaries: a classification for translators. *International Journal of Lexicography*. 2010. Vol. 23, No 3. P. 307-354.

References

1. Balalaieva, O. Yu. (2014). Analiz sutnosti poniattia «elektronnyi navchalnyi slovnyk». *Problemy suchasnoho pidruchnyka*. No 14, 26–33.

2. Belyaeva, L. N. (2010). Potencial avtomatizirovannoj leksikografii [Automatic lexicography and applied linguistics]. *Izvestija RGPU im. A.I. Gercena*. 2010. No 134, 70.

3. Kudashev, I. S. (2007). Proektirovanie perevodcheskih slovarej specialnoj leksiki [Designing translation dictionaries for special vocabulary]. Helsinki: HU Print, 443.

4. Linhvistychno-informatsiini studii : Pratsi

Ukrainskoho movno-informatsiinoho fondu NAN Ukrainy (2018). Vol. 3: Tlumachna leksykohrafiia / V. A. Shyrokov (ed.). Kyiv: Ukrainskyi movno-informatsiinyi fond NANU, 276.

5. Pervanov, Ja. (2011). Zametki po jelektronnoj leksikografii [Notes on electronic lexicography]. Retrieved from: <http://arxiv.org/ftp/arxiv/papers/1107/1107.1753.pdf>

6. Chumarina, G. R. (2009). Sravnitel'naja harakteristika jelektronnyh i bumazhnyh slovarej v funkcionalnom aspekte [Comparative characteristics of electronic and paper dictionaries in the functional aspect]. *Vestnik Chuvashskogo universiteta*. No 4, 265–270.

7. Shljahova, A. V. (2008). Jelektronnyj slovar i ego specifika [Electronic dictionary and its specifics]. *Vestnik TGU. Tjumen*. No 1, 181–185.

8. Balalaieva, O. (2016). Structural and organizational procedural characteristics of electronic educational resources design. *Information Technologies and Learning Tools*, 54(4), 108-118.

9. Forget, N. (1999). Les dictionnaires électroniques dans l'optique de la traduction, University of Ottawa.

10. Pastor, V., Alcina, A. (2010) Search techniques in electronic dictionaries: a classification for translators. *International Journal of Lexicography*. Vol. 23 (3), 307-354.

FUNCTIONAL FEATURES OF ELECTRONIC DICTIONARIES O. Yu. Balalaieva

Abstract. *Today concept of "dictionary" expands in the direction of denoting a systematized body of knowledge about a certain problem and acquires well-defined connotations to cognitological structures types of knowledge models. In particular, there is an approach based on the description of the dictionary as an abstract linguistic and information object that has distinguishing features in the form of systemic and structural characteristics. The purpose of the article is to analyze the functional features of electronic dictionaries, to find out their advantages and disadvantages compared to paper ones. Different approaches to determining the differential features of electronic lexicographic resources are highlighted, positive and negative features are revealed. With the development of computer lexicography, compiling dictionaries has acquired new theoretical and practical vectors of research. There is an opinion that an electronic dictionary is an analogue of a paper one in digital format. However, many researchers see the difference between electronic and paper dictionaries not only in the storage media. It has been found that in modern lexicography the understanding of electronic dictionary has evolved from a digital copy of a paper edition to a complex system with a powerful arsenal of functions, a multilevel thesaurus-type depository that in the kind of storing information is close to the human mental lexicon. It is determined that the main advantages of electronic dictionaries are the following: a large amount of lexicographic data, nonlinear structure, integrated description of units, the presence of multimedia objects, interactivity, the ability to manipulate content elements, flexibility, dynamism, openness, fast navigation and advanced full-text search capabilities for various criteria. At the same time, researchers point to some negative features of electronic dictionaries compared to paper ones. In particular, information from them cannot be read without a digital device, required software or network access. Often the increase in the amount of information in the electronic dictionary is not in favor of its quality, the data is posted without proper editing, use unreliable anonymous sources, machine translation errors occur. However, electronic dictionaries are a reality of today, they are popular with the general public due to their accessibility, ease of use and speed of translation, and their research in theoretical and practical aspects is a promising direction in modern lexicography.*

Keywords: *electronic dictionary, paper dictionary, advantages, disadvantages, features.*